הלכה · משנה תורה · מפרשים · מגיד משנה · ספר זמנים

מגיד משנה על משנה תורה, הלכות תעניות

רבנו וידאל די טולוזא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מגיד משנה על משנה תורה, הלכות תעניות

רבנו וידאל די טולוזא

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מגיד-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-תעניות/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ד 5
הלכה ה 5
הלכה ו 6
הלכה ז 6
הלכה ח 7
הלכה ט 7
הלכה י 7
הלכה יא 8
הלכה יב 8
הלכה יג 8
הלכה יד 9
הלכה טו 9
הלכה טז 9
הלכה יז 10
פרק ב 10
הלכה א 10
הלכה ב 10
הלכה ג 10
הלכה ד 11
הלכה ה 11
הלכה ו 11
הלכה ז 11
הלכה ט 11
הלכה י 12
הלכה יא 12
הלכה יב 12
הלכה יג 12
הלכה יד 13
הלכה טו 13
הלכה יז 13
הלכה יח 13
פרק ג 14
הלכה א 14
הלכה ב 14
הלכה ג 14
הלכה ד 15
הלכה ה 15
הלכה ו 16
הלכה ז 16
הלכה ח 16
הלכה ט 17
הלכה י 17
הלכה יא 17
פרק ד 17
הלכה ד 17
הלכה יז 18
הלכה יח 18
הלכה יט 19
פרק ה 19
הלכה ג 19
הלכה ד 19
הלכה ה 19
הלכה ו 20
הלכה ז 21
הלכה ח 21
הלכה ט 21
הלכה י 21
הלכה יא 22
הלכה יג 22
הלכה יד 22

הלכה טו 23
הלכה טז 23
הלכה יז 23
הלכה יח 24
הלכה יט 24

פרק א

הלכה א

מצות עשה מן התורה וכו'. זה מבואר בכתוב ומפורש בספרי. וראיתי לרבינו בספר המצות שלו שמנה תרועה זו ותקיעה שבשעת הקרבנות במצוה אחת ותמה אני למה שהרי שני פסוקים הם בכתוב. ונראה שדעתו ז"ל שהמצוה היא אחת כללית לתקוע בחצוצרות במקדש בעת הקרבנות ובעת הצרות בין במקדש בין בגבולין ואין ראוי למנותן בשתי מצות ועוד צ"ע. ויתר הדברים שכתב רבינו כאן דברים ברורים וראויין אליו ומפורשים בספרא ובספרי:

הלכה ד

ומדברי סופרים להתענות וכו'. זה ברור שאין כאן תענית מן התורה שלא נזכר ענוי בכתוב:

ובימי תעניות אלו וכו'. מדברי רבינו נראה שאין תוקעין אלא בחצוצרות בגבולין ולא בשופר כלל. וכן נראה לכאורה מן הברייתא שבפרק ראוהו בית דין בראש השנה (דף כ"ז) שאמרו שם בגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר. ופירש רש"י ז"ל וכן רוב המפרשים מקום שיש חצוצרות כגון תעניות. והקשו לזה ממה שאמרו פירקא קמא דתענית (דף י"ד) אלא שופרות דכולי עלמא לא פליגי דקרי לה התרעה. ותירץ הראב"ד ז"ל בפירושיו שתקיעת החצוצרות היתה על סדר ברכות הנזכרות פרק רביעי אבל בשופרות היתה בשאר היום בשעה שהיו מתפללין. ולדברי רבינו שלא הזכיר שופר בגבולין כלל יש לי לומר דשופרות לאו דוקא אלא כלפי שאמרו התרעה בעננו שהיא בפה הזכירו שופרות הרגילין בכל מקום ולפי שיש במקדש שופרות ועל בית המקדש הזכירו שופרות אבל בגבולין אין שם לעולם אלא חצוצרות. ומכל מקום המחוור כדברי הרשב"א ז"ל דבמקדש איכא תרתי חצוצרות ושופר ובגבולין ליכא אלא חד מינייהו חצוצרות או שופר. וז"ש בדברי הגאונים תקיעה בשופר בתעניות לפי שבאי זה מהן שירצה רשאי ובלבד שלא יביא שניהם אלא במקדש עכ"ד:

ואם היו במקדש וכו'. משנה ובריתא פרק ראוהו בית דין (ראש השנה כ"ו):

ואין תוקעין וכו'. שם בגמרא:

הלכה ה

תעניות אלו שגוזרין וכו'. גם זה פשוט ומבואר בכמה מקומות במסכתא:

ואין גוזרין תחלה תענית אלא בשני וכו'. משנה פ' סדר תעניות כיצד (תענית ט"ו:) אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי שלא להפקיע שערים אלא ג' תעניות הראשונות

שני וחמישי ושני ושלש שניות חמישי ושני וחמישי ר' יוסי אומר כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא שניות בחמישי ולא אחרונות. ופסק רבינו כר' יוסי דנמוקו עמו. ופירוש שלא להפקיע שערים פי' רש"י ז"ל כשרואים בעלי חנויות שקונין למוצאי יום התענית ב' סעודות גדולות אחת ליום ואחד לשבת תמהים והם סבורים שבא רעב לעולם ומייקרין השער אבל כשהתחילו בשני יודעין שאין זה אלא מפני התענית עכ"ל. ורבינו לא הזכיר הטעם לפי שאפילו במקום שאין לחוש לו כגון עיר שרובה עכו"ם הדין כן וכ"כ קצת הגאונים ז"ל שבשום מקום אין גוזרין תענית לכתחלה אלא בשני וכן נהגו ועיקר:

הלכה ו

אין גוזרין תענית על הצבור וכו'. זהו מבואר ויתבאר מהדין הנזכר בסמוך ופשוט הוא בכמה מקומות:

וכן אין תוקעין וכו'. משנה פ' סדר תעניות האלו האמור (דף י"ט) ועל אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה עכו"ם או נהר ועל ספינה המטורפת בים. ובגמ' (דף כ"ב) ויחיד הנרדף מפני עכו"ם מפני רוח רעה ומפני הליסטים מתריעין עליהם בשבת. על כולן יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית ר' יוסי אומר אינו רשאי וכו' ובפ"ק (דף י"ד) אמרינן מאי התרעה אילימא בשופרות שופרות בשבת מי איכא אלא לאו בעננו. ולפי מה שמצאתי בספרי רבינו שכתוב בהן מתענין עליהן בשבת וזועקין ומתחננין בתפלות נראה שהוא מפרש בעננו תפלת תעניות שהיא עננו מתפללין אותה לפי שמתענין. ומכאן למד רבינו שמתענין על דברים אלו בשבת ולא ראיתי כן לאחד מן המפרשים ז"ל. והרבה ראיתי שהם מפרשים דהך התרעה דעננו רוצה לומר מי שענה ולא עננו ממש דתפלת תענית ואדרבה יש שפירשו שאפילו בחול אין גוזרין תענית על הצבור מחמת דברים אלו, וז"ש שהיחיד רשאי לסגף עצמו כלומר על הצבור אין גוזרין תענית אבל היחיד רשאי לסגף עצמו. ולפי דעת רבינו יש לפרש שהיחיד רשאי לסגף עצמו בתעניות רצופין זא"ז ואין כן הצבור אלא על הסדר. ובאמת שדברי רבינו במ"ש מתענין בשבת תמהים בעיני וצ"ע:

אבל אין תוקעין אא"כ תקעו לקבץ וכו'. ז"ש למעלה שאמרו פ"ק שופרות בשבת מי איכא בתמיה אבל לעזור אותן פשיטא שהרי אפילו חילול גמור מחללין ויוצאין בכלי זיין להצילן כנזכר פ"ב מה' שבת:

הלכה ז

וכן אין גוזרין תעניות בתחלה וכו'. משנה וגמ' פ' סדר תעניות כיצד (תענית דף ט"ו וי"ח) ופסק כר' יוסי דכיון שהתחילו יום א' קודם אין מפסיקין וכן פסקו ז"ל:

הלכה ח

תעניות אלו שמתענין על הצרות וכו'. דע שכל תעניות של דבריהם עוברות ומניקות אין מתענות בהן וכל אדם אוכל בהן בלילה חוץ מאותם שביארו חכמים בהם שהן מתענות ושהלילה אסור וזהו שהוצרכו לומר כן בתשעה באב ובקצת תעניות של מטר כמו שיתבאר פ"ג וזה מוכרח מן הגמ' (דף י"ד) ומוסכם מן הפוסקים ז"ל:

וכל תענית שאוכלין בה בלילה וכו'. פ"ק ת"ר עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה ע"ה דברי רבי ראב"ש אמר עד קריאת הגבר וקי"ל כרבי מחברו. עוד שם אמר רבא לא שנו אלא שלא גמר אבל גמר אינו אוכל. איתיביה אביי ישן ועמד ה"ז אוכל ותירצו התם בשלא סלק. א"ד אמר רבא ל"ש אלא שלא ישן אבל ישן אינו אוכל איתיבה אביי ישן ועמד וכו'. ותירץ התם במתנמנם. ופסקו בהלכות כלישנא בתרא דכל שלא ישן אפילו סלק אוכל עד שיעלה ע"ה והכל תלוי בשינה וזה דעת רבינו וכן עיקר אע"פ שיש דעת אחרת לקצת הגאונים ז"ל. ובירושלמי גבי ישן ועמד אסור הדא דתימא בשלא התנה אבל התנה מותר והוא כתוב בפירוש הראב"ד בס' העתים אבל לא נכתב בהלכות ויש להחמיר:

הלכה ט

כשם שהצבור מתענין וכו'. מלשון רבינו נראה שהוא סבור שהיחיד חייב להתענות על צרתו כשם שהצבור חייבין להתענות על צרתן ודבר נכון הוא אע"פ שאין לו הכרח מן הגמרא שיש לפרש כל מה שהזכיר בגמרא בתענית יחיד שהוא כשקבל עליו מדעתו לא שיהיה מחוייב להתענות אבל דברים נראים הם שכיון שהתענית הוא מדרכי התשובה והכניעה כל יחיד ויחיד מחוייב לחפש בדרכיו בעת צרתו ולשוב אל ה'. וברור הוא בהרבה מקומות שאינו רשאי להתענות בימים שהזכיר רבינו ואפילו התחיל כגון שקבל להתענות ב' וה' של כל השנה כולה והתחיל בהם ופגעו בו אחד מימים אלו אינו מתענה בהן שלא אמרו התחלה אלא לצבור וכן מוכרח בברייתא דיחיד שקבל תענית וכו' דפ"ק (דף י"ב) לפי הפירוש הנכון ובביאור אמרו פ"ק (דף י') שהיחידים מפסיקין לראשי חדשים ומבואר בהלכות. והטעם לפי שאין קבלת התענית נדר גמור וחמור שהרי אמרו (דף י"ב) לוה אדם תעניתו ופורע וזה ברור. ודע שדעת רבינו שחנוכה ופורים לפניהם ולאחריהם מותרין בתענית. ועוד יתבאר בהלכות מגילה וחנוכה:

הלכה י

כל תענית שלא קבלה וכו'. מימרא פ"ק (דף י"ב) אמר שמואל כל תענית שלא קבלה עליו מבע"י לא שמה תענית אימת מקבל אמר רב במנחה ושמואל אמר בתפלת המנחה. ופסק רבינו כשמואל דאמר בתפלת מנחה משום דא"ר יוסף התם כותיה דשמואל מסתברא.

ובקצת ספרי רבינו מצאתי כשיתפלל תפלת המנחה או אחר תפלה. ונראה פירושו קודם שיעקור רגליו אחר שסיים תפלתו וכשיתפלל ר"ל בשומע תפלה ודאי דשמואל ה"ק בתפלת המנחה באי זה מקום שירצה אלא שאין להזכיר צרכיו אלא בש"ת או אחר תפלתו. ומ"מ יש לי תימה קצת בדברי רבינו שכתב אומר עננו. ונראה מדבריו שהוא מתפלל עננו בתפלת המנחה והוא תמה שלא תקנו עננו אלא ביום התענית אבל קודם לכן ודאי לא, וכן ראיתי לכל המפרשים ופירשו שהוא מקבל תעניתו ומתפלל שירצה בתענית שיתענה למחר ואפשר שאף לזה נתכוין רבינו:

וכן אם גמר בלבו וכו'. זה מתבאר שם (דף י"א:) במימרא דיחיד שקבל עליו תענית שני ימים וכו' כמו שיתבאר בסמוך:

הלכה יא

קבל עליו מבע"י כו'. שם א"ר הונא יחיד שקבל עליו תענית שני ימים זא"ז אפילו אכל ושתה כל הלילה כולה למחר מתפלל תפלת תענית לן בתעניתו אינו מתפלל תפלת תענית. ובהלכות כלומר אם לא קבל עליו אלא יום אחד בלבד והתענה אותו היום ובלילה נמלך ולן בתעניתו למחר אינו מתפלל תפלת תענית שהרי לא קבל עליו מבע"י ע"כ. וכן פירשו הגאונים ז"ל וזו היא שיטת רבינו. ודע שכ"ש אם לא קבל עליו תענית כלל מבע"י ונתענה לילה ויום שאינו תענית. ויש שאין גורסין במימרא שני ימים זא"ז ומפרשים שהיא בתענית אחת וכמ"ש:

הלכה יב

הרואה חלום רע צריך להתענות וכו'. זה מבואר שם (דף י"ב:) ובהרבה מקומות יפה תענית לחלום כאש לנעורת ובו ביום ואפילו בשבת. ובפ' אין עומדים כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גז"ד של ע' שנה אר"נ וחוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת מאי תקנתיה ניתיב תענית על תעניתיה ופירש הר"ח ז"ל בתענית חלום וכ"ה במדרש תהלים וזהו דעת רבינו. ופי' ניתיב תעניתא למחר ביום א' או ביום אחר אם אינו בריא להתענות שני ימים רצופין. וכתוב בה"ג שבשבת אומר עננו באלהי נצור לשוני:

הלכה יג

מתענה אדם שעות וכו'. החלק הראשון שכתב רבינו נראה מוסכם מן הגאונים שזהו מתענין לשעות שהעלו בגמרא (תענית דף י"א:) שהוא תענית ומתפלל בהן **עננו אבל מ"ש וכן אם אכל ושתה ואח"כ התחיל להתענות שאר היום ה"ז תענית שעות** לא ראיתי כן לאחד מן המפרשים ז"ל. ובהשגות כתב א"א אין זה כלום וכו' לאו כלום היא עכ"ל. ובאמת לפי גירסא שכתב הר"א ז"ל והוא דלא טעם כל אותו היום אין התנצלות לרבינו

במ"ש. אבל גירסתו כך היא והוא דלא טעים כלום עד הערב ובא למעט מי שמתענה עד חצות היום ואוכל שאר היום אלא שקשה לזה הפירוש מאי דא"ל אביי האי תעניתא מעליתא הוא וכו' לפיכך נראה שרבינו סובר דהא דר"ח קמייתא לאו הלכתא היא וזהו שלא הביאוה בהלכות ומ"מ דבריו הם מן המתמיהין וצ"ע. וראיתי לרשב"א שכתב בתשובת שאלה ששמע השואל שרז"ל חזר בו ותקן כך ענוי שעות אחר אכילה אינו ענוי אלא אם לא טעם באותו היום ונמלך להתענות חושבין לו שעות מאותה שעה שנמלך ע"כ. וזה דבר אמת וכן עיקר:

הלכה יד

כל השרוי בתענית וכו'. מפורש שם (דף י' י"א) ואל ינהוג עדונים בעצמו ומבואר ודאי דבכל תענית הוא כן ודבר פשוט הוא:

ומותר לו לטעום וכו'. בברכות פ' היה קורא (ברכות דף י"ד) השרוי בתענית טועם ואין בכך כלום רב אמי ורב אסי טעמי עד רביעתא וכתוב כאן בהלכות ומפרשי רבנן דצריך לאזדהורי כי היכי דלא ליבלע כלום:

שכח ואכל וכו'. ובהשגות א"א ירושלמי בשאמר יום זה אבל אמר יום סתם אבד את תעניתו ע"כ. ואמת הדבר שכן הוא בירושלמי מפורש הובא בהלכות כאן וכבר כתב רבינו חילוק זה סוף פ"ד מהלכות נדרים בביאור וכאן פשוט הוא שדבריו הם בשקבל עליו אותו יום וכן הוא ענין הפרק. והמעיין היטב החלוקה שחלק רבינו ספריו ימצא כי בצדק כל אמרי פיו:

הלכה טו

יחיד שהיה מתענה וכו'. גם זה באותה ברייתא שם (תענית י':) כלשון רבינו:

ההולך ממקום שמתענין וכו'. ברייתא פ"ק כלשון רבינו:

הלכה טז

צבור שהיו מתענין וכו'. משנה פרק סדר תעניות האמור (דף י"ט) וכר"א וכן מפורש בגמ' (דף כ"ה) ודין המשנה בירדו להם גשמים וסובר רבינו דה"ה בכל צרה שהצבור מתענין אם עברה קודם חצות אין משלימין תעניתן אבל יחיד ודאי משלים תעניתו והטעם משום דטרחא דצבורא טפי הקלו עליה א"נ משום דב"ד כי גזרי תענית לבן מתנה עליהן בכך אבל יחיד דברים שבלבו אינן דברים ואם תשאל מתני' למה דברה בגשמים בלבד יש לי לומר משום דההיא שכיחא טפי ונכרת העברתה אבל שאר צרות כגון דבר ומפולת וכיוצא בהן אין העברתן נכרת בחצי היום אבל ודאי ה"ה לכל צרה שהיא כיוצא בגשמים שהעברתה נכרת שאין מתענין דמאי שנא זה נ"ל לדעת רבינו. ובהשגות א"א

סובר זה המחבר כו'. ודברי רבינו נראין יותר וזהו שהברייתא דברה ביחיד בדוקא ודין הלל הגדול שכתב רבינו מפורש במשנה ובגמרא כלשונו ופשוט הוא שא"א הלל הגדול אלא כשנענו ביום תעניתם על הדרך שהזכיר רבינו:

הלכה יז

בכל יום תענית שגוזרין וכו'. פ"ק (דף י"ב) אמר אביי היכי עבדינן מצפרא לפלגא דיומא מעיינינן במילי דמתא מפלגא דיומא לפניא רבעא דיומא קרינן ומפטירינן ורבעא דיומא מצלינן ובעינן רחמי דכתיב ויקרא בספר תורת אלהים רביעית היום ורביעית מתודים. **ומ"ש רבינו קוראין בברכות וקללות וכו'**. משנה פרק בני העיר (מגילה ל' ל"א) בתעניות ברכות וקללות, ואנו מנהגנו לקרות בבקר ובערב בפ' ויחל ומפטירין בדרשו ואין אנו נוהגין לא כסדר שאמרו חכמים ולא לקרות אחר חצי היום ולא לקרות מה שנהגו הם ומדברי קצת הגאונים נראה שאף הם היו נוהגין כמנהגנו ואיני יודע טעם לשינוי מנהג חכמים ז"ל:

פרק ב

הלכה א

אלו הן הצרות וכו'. פרטי צרות אלו שהזכיר רבינו כלן מבוארות פרק סדר תעניות האמור (תענית דף י"ח י"ט) חוץ מצרת המזונות שהיא מבוארת פרק המוכר את הספינה (בבא בתרא דף צ"א) כמו שיתבאר:

הלכה ב

כל עיר שיש בה וכו'. שיטת רבינו בזה כשיטת הר"א ז"ל בפירושיו דלרבנן אין שום צרה שהסביבות מתענות ומתריעות ואפילו מכה משולחת אלא מתענות ולא מתריעות. אבל הרמב"ם ז"ל סבור שיש צרות משולחות שאפילו הסביבות מתענות ומתריעות ופי' סביבות אותה הפרכיא:

ובכל מקום אין צועקין וכו'. דין שאר צרות שאין מתריעין עליהן בשבת נתבאר פ"א ודין המזונות בפרק המוכר את הספינה (בתרא צ"א) מתריעין על פרקמטיא ואפילו בשבת. ופי' רבינו מתריעין בתפלה וכן פירש"י ז"ל ופשוט הוא שאין דוחין שבת לתקוע בחצוצרות שאין תקיעתן דבר ברור שיציל:

הלכה ג

על הצרת שונאי ישראל וכו'. פ' סדר תעניות (דף י"ט) על עיר שהקיפוה עכו"ם וכו' וביבמות פרק הבא על יבמתו אמרו ליה לרבא אתו חברי לבבל גזר תעניתא ושם מתבאר

שגוזרין תענית על הגזירה ודבר ברור הוא. ודין הסביבות מבואר פרק סדר תעניות כדעת ת"ק דריש מתני' דהוא סתם משנה:

הלכה ד

על החרב כיצד וכו'. במשנה תענית (דף י"ט) ועל החרב ובגמ' א"צ לומר חרב שאינה של שלום אלא חרב של שלום:

הלכה ה

אי זהו דבר כו'. משנה וגמרא (דף י"ט וכ"א) עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זה אחר זה ה"ז דבר ביום א' או בד' ימים אין זה דבר עיר גדולה המוציאה ט"ו מאות רגלי כגון כפר עכו ויצאו ממנה ט' מתים בג' ימים זא"ז הרי זה דבר ביום אחד או בארבעה ימים אין זה דבר. **וכתב רבינו ואין הנשים והקטנים והזקנים וכו'** ודבר ברור הוא שכוונת רגלי הגברים לבד מטף:

הלכה ו

היה דבר בא"י וכו'. בגמרא (דף כ"א:) אמרו ליה לרב נחמן איכא מותנא בא"י גזר תעניתא אמר גבירה לוקה שפחה לא כ"ש והקשו טעמא דגבירה ושפחה הא שפחה ושפחה לא והא אמרו ליה לשמואל איכא מותנא בי חוזאי וגזר תעניתא ותירצו שאני התם כיון דשכיחי שייראתא מיגרי ע"כ בגמ'. ולא נכתב בהלכות ולא ידעתי הטעם:

הלכה ז

אין מתענין על חיה וכו'. כל החלוקים שהזכיר רבינו מבוארים בברייתא וסוגיא שם (דף כ"ב) **ומ"ש ואם היתה באגם וטרפה שניהם ואכלה אחד מהם משולחת אכלה שניהם אינה משולחת** מבואר שם. והטעם מפני שכל שלא אכלה אלא אחד נראה שלא היתה רעבה אלא לאחד ואע"פ כן טרפה שניהם אלמא משולחת היא להרוג שלא מחמת רעבון אבל בשאכלה שניהם נראה שמחמת רעבונה לשניהם טרפתם ואינה משולחת כיון שהם באו בגבולה ובאגם שלה וכן פירש"י ז"ל:

הלכה ט

שאר מיני רמש הארץ וכו'. ברייתא סוף פ"ק (דף י"ד) מבוארת. ובהשגות א"א אם היו נושכין וממיתין אפילו צרעין ויתושין וזבובין כי כולן שלוחי המקום ע"כ. ואני אומר אם כדבריו כשהזכירו בברייתא שלוח נחשים ועקרבים היה להם לחלק בין ממיתין בין אינן ממיתין אלא הטעם שאין מתענין הוא מפני שאדם יכול להרגן ולהשמר מהם משא"כ בחיה רעה:

הלכה י

על הארבה ועל החסיל וכו'. במשנה (דף י"ט וכ"ב) על הארבה ועל החסיל ובגמ' ארבה וחסיל אפילו לא נראה אלא כנף בכל א"י מתריעין מיד עליו:

ועל הגובאי. בגמ' (דף י"ט:) ברייתא מתריעין על הגובאי בכל שהוא רשב"א אומר אף על החגב וקי"ל כת"ק. ובהשגות א"א אלא חגב ידוע להם כו'. ואני אומר לדבריו למה הזכירו בפרט ארבה וחסיל וגובאי אלא ודאי הם היו יודעים מינין אלו שהן מיוחדין בהשחתה בלא תערובת שאר המינין משא"כ בשאר המינין. וכתב רבינו דינו כדין הכתוב בגמרא והבקי בהן ובשמותיהן יודע על אי זה מהן מתריעין:

הלכה יא

על השדפון ועל הירקון וכו'. במשנה (דף י"ט) על השדפון ועל הירקון וכו' עוד שם מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שנראה כמלא תנור שדפון באשקלון ובגמ' (דף כ"ב:) מפורש כמלא פי תנור ופי' תבואה שיעשה ממנה פת כמלא פי תנור ובריית בגמ' (דף כ"ב) על השדפון ועל הירקון בכל שהוא. ונראה לי שרבינו מפרש דהאי כל שהוא יש לו שיעור והיינו כמלא פי תנור וקרי ליה כל שהוא לפי שהוא דבר מועט אבל רש"י ז"ל פירש כיון שנראה כל שהוא מתריעין מיד ומלא תנור דמתני' הוא להתענות אי נמי מעשה שהיה כך היה עכ"ל. ולשון אחרון שכתב דכך היה מעשה אבל לענין דינא אפילו בכל שהוא קשה לי דא"כ למאי שקלו וטרו בגמ' אם הוא כמלא תנור תבואה או כמלא פי תנור פת ומאי איכפת לן מאי דהוה הוה. גם לשון ראשון קשה לי שהוא ז"ל חלק בין תענית להתרעה ומשמע התם דהנהו דאמרינן מתריעין עליהן מתענין בהתרעה קאמר אלא ודאי דברי רבינו עיקר:

הלכה יב

על המפולת כיצד וכו'. משנה שם (דף י"ט וכ':) על המפולת ובגמרא מבואר שאינו קרוי מפולת אלא בנפילת כותלין בריאות ושאינן עומדות בצד הנהר דאיכא תרתי וכמ"ש רבינו:

וכן על הרעש וכו'. נראה שזה נכלל בכלל מפולת שהזכירו חכמים:

הלכה יג

על החליים כיצד וכו'. שם (דף י"ט:) ברייתא ואסכרה בזמן שיש עליה מיתה מתריעין עליה בזמן שאין עליה מיתה אין מתריעין עליה:

וכן חכוך לח וכו'. בב"ק פ' מרובה (בבא קמא דף פ'.) מתריעין על החכוך בשבת והקשו מדתניא ושאר מיני פורעניות הבאים על הצבור כגון על החכוך וכו' לא היו מתריעין

אלא צועקין. ותירצו ל"ק הא בלח הא ביבש. דאריב"ל שחין שהביא הקב"ה במצרים היה לח מבפנים ויבש מבחוץ שנאמר ויהי שחין אבעבועות ע"כ שם:

הלכה יד

על המזונות כיצד וכו'. פרק המוכר את הספינה (בתרא צ"א) ת"ר מתריעין על פרקמטיא אפילו בשבת. א"ר יוחנן כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בא"י א"ר יוסף והוא דזל וקם עשרה בשיתא:

הלכה טו

על המטר כיצד וכו'. פ' סדר תעניות וכו' (תענית י"ט וכ"ב:) במשנה מבואר שאין מתריעין על רוב גשמים ובגמרא אמר רב בגולה מתריעין עליהם מיד ותניא נמי הכי והזכירו שם הטעם כדי שלא יהו בתיהם קבריהם וכמ"ש רבינו:

הלכה יז

(טז-יז)

תבואה שצמחה וכו'. משנה ראש פ' סדר תעניות האלו האמור (דף י"ח י"ט) ופירושה בגמרא שאם ירדו גשמים וצמחו הזרעים וחזרו ושנו מתריעין עליהן מיד א"ר נחמן דוקא שינוי אבל יבשו לא פשיטא שינו תנן ותירצו לא צריכא דאקון מהו דתימא אקנתא מלתא היא קמ"ל לאו מלתא היא ע"כ. ופירושה לדעת רבינו דיבשו שוב אין בהם תקנה ואחרית ואפילו עמדו בקנה שלהם ויבשו והיינו אקון שהזכירו בגמרא ולזה הזכיר רבינו יבשו סתם וכן פי' הראב"ד ז"ל ויש בזה פירוש אחר לרש"י ז"ל וזה עיקר:

וכן אם הגיע זמן הפסח וכו'. משנה (דף י"ח:) ירדו לצמחים ולא לאילן מתריעין ובגמ' (דף י"ט:) מתריעין על האילנות בפרוס הפסח ועל בורות שיחין ומערות בפרוס החג ואם אין להם מים מתריעין עליהם מיד ואי זהו מיד שלהן שני וחמישי ושני וכבר ביאר רבינו פרק ראשון שכל תעניות הצבור הם בזה הסדר שני וחמישי ושני:

הלכה יח

פסקו הגשמים בין גשם וכו'. במשנה (י"ח:) וכשפסקו הגשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהן מיד מפני שהיא מכת בצורת ופירשו בגמרא (דף י"ט) מכה המביאה לידי בצורת. ופירש רבינו שאין זה אלא בימות הגשמים ודבר פשוט:

פרק ג

הלכה א

הרי שלא ירדו גשמים כל עיקר וכו'. משנה פ"ק (תענית י') הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין אוכלין ושותין משחשכה ומותרין במלאכה ברחיצה בסיכה בנעילת הסנדל בתשמיש המטה ובגמרא מאן יחידים רבנן א"ר הונא יחידים מתענין שלש תעניות שני וחמישי ושני ופירשו שם דדוקא כסדר הזה. עוד שם ומפסיקין בר"ח. ורבינו לא הזכיר זה ולא מה שאמרו אוכלין ושותין משחשכה לפי שאלו הן כתענית יחיד לדברים אלו וכבר נתבארו דינין אלו פרק ראשון. עוד בגמרא (דף י':) ת"ר לא יאמר אדם תלמיד אני אין אני ראוי לכך אלא כל התלמידים ראויין לכך:

הלכה ב

הגיע ר"ח כסליו וכו'. . **ואנשי משמר וכו'**. משנה פרק שני (דף ט"ו:) גבי אנשי משמר וחכ"א תעניות הראשונות לא היו מתענין פי' אנשי משמר הכהנים שהיתה משמרתן באותה שבת:

הלכה ג

עברו אלו ולא נענו וכו'. פ"ק במשנה (דף י"ב:) ודין אנשי משמר פ"ב (דף ט"ו:) סברת חכמים במשנה ופירוש הכהנים היו חלוקים למשמרות בכל שבת ושבת והמשמרת היתה חלוקה לבתי אבות לימי שבוע ואם תכבד העבודה על אנשי בית אב בני משמרתן היו מסייעין להן:

וכל תענית שאוכלין וכו'. זו סברת ההלכות שכתבו פ"ק ולענין תענית שפוסק בה מבע"י חזינן לגאון דקאמר הכי אע"פ שפוסק חוזר ואוכל מבע"י עד שיבא השמש ואנן מסתברא לן דה"מ היכא דלא קבלה עליה לתענית אבל היכא דקבלה עליה לתענית א"כ איתסר ליה למיכל ולמשתי דהא אמרינן לענין זמן וכו' ולענין משתי מיא היכא דלית ליה למיכל לית ליה למשתי והכי נמי כתב רב האי גאון ז"ל עכ"ל. **ולזה כתב רבינו אם אכל ופסק וגמר שלא לאכול וכו'** לפי שאינו אסור אלא בשגמר שלא לאכול אבל אם לא גמר שלא לאכול ודאי אינו אסור והגמר הזה הוא קבלת התענית שהזכירו בהלכות ויש מן האחרונים ז"ל שחלקו בזה ואמרו שאפילו פסק על דעת שלא לאכול חוזר ואוכל כל היום והביאו ראיה לזה מן המדרש הנזכר באיכה רבתי דרבי יהודה בן בתירא אחר שאכל ופסק ערב יום הכפורים חזר ואכל הרבה לכבוד אדם אחד שזימנו. ואני אומר שאם כונת ההלכות ורבינו היא בשקבל עליו בפירוש והוציא בשפתיו שלא יאכל עוד היום

וקבל עליו תענית אין מן המדרש הזה תשובה עליה מ"מ כתב הרמב"ן ז"ל שאין קבלה אוסרת אלא ביום הכפורים שיש לו תוספת דכיון שהוא מקבלו מבעוד יום אפילו קודם זמן התוספת הרי זה אסור אבל שאר תעניות שאין להם תוספת כלל אין קבלה אוסרת בהן ואע"פ שמדברי רבינו נראה שיש לתעניות אלו תוספת שהרי כתב למעלה בסמוך כמו שעושין בצום כפור דברי הרמב"ן ז"ל נראין עיקר לא יהיו חמורין אלו מתשעה באב שיתבאר בפ"ה שאין לו תוספת כמו שאבאר שם:

הלכה ד

בשלש תעניות אלו וכו'. כל אלו הפרטיין שהזכיר רבינו מבוארים שם משנה (י"ב) וגמרא (י"ג) חוץ ממ"ש בסיכה שאם להעביר את הזוהמא מותר ולמד זה רבינו מק"ו מאבל הנזכר שם (דף י"ג:) היתר זה ודבר ברור הוא. ודין התפלה ר"ל שאין בהם התוספת וסדר הנזכר באחרונות ברייתא שם פרק שני (דף ט"ו:):

הלכה ה

עברו אלו ולא נענו וכו'. במשנה שם (דף י"ג:):

ובאלו השבע בלבד וכו'. שם (דף י"ד) תני חדא דעוברות ומניקות מתענות בראשונות ואין מתענות באחרונות ותניא אידך מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות ותניא אידך אין מתענות לא באחרונות ולא בראשונות אמר רב ששת נקוט מציעתא בידך זו עיקר הנוסחא שם. ופירושה לדעת רבינו שהברייתות האלו חולקות זו על זו ורב ששת פסק כברייתא מציעתא ופירוש אחרונות הן שבע אלו שאין אחריהן תענית. וראשונות הן שש תעניות ראשונות ולזה פסק רבינו כברייתא אמצעית. אבל יש גירסא אחרת נקוט מציעתא דמתרצא לכולהו. ואף לגירסא ראשונה פירש רש"י ז"ל שכל הברייתות מסכימות שבשלש אמצעיות הן מתענות בלבד ולא בראשונות שהרי אינם חמורים כל כך ולא בשבע אחרונות לפי שהן מרובין ולא תוכלנה להתענות בהן ובברייתא ראשונה קוראה האמצעיות ראשונות [לא] ראשונות ממש ואחרונות אחרונות ממש ובברייתא שניה קוראה ראשונות ג' ראשונות ואחרונות הן האמצעיות ובברייתא שלישית קוראה ראשונות ראשונות ממש ואחרונות אחרונות ממש ולא דברה באמצעיות אבל ממילא שמתענות בהן כיון שלא אמרה אין מתענות באחד מהן זהו פירושו ז"ל ואף כן פי' הראב"ד ז"ל ואף בהלכה כתוב בפירוש שהן מתענות באמצעיות בלבד וכ"כ בס' העתים. ובירושלמי מפורש ג"כ שאין מתענות בשבע אחרונות ורבינו תפס לו המתחוור לפי לשון הגמרא כי ברור הוא שהלשון יותר נאות לפירושו ממה שהוא לפי השיטה האחרת:

ומ"ש ואע"פ שאין מתענות אין מענגות עצמן וכו'. דבר מבואר הוא בירושלמי באותן שאין מתענין:

הלכה ו

ובשבע תעניות אלו וכו'. פרק שני (דף ט"ו:) דברי חכמים במשנה:

וכל דבר שהוא אסור וכו'. מבואר שם פירקא קמא (דף י"ג י"ד):

הלכה ז

ויתרות אלו שבהן בלבד וכו'. שם במשנה (דף י"ב:) מה אלו יתרות על הראשונות שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות בשני מטין עם חשכה ובה' מותרין מפני כבוד השבת ובגמ' (דף י"ד:) תנא בשני מטין לעת ערב ובחמישי פותחין מפני כבוד השבת. יש לו ב' פתחים פותח אחד ונועל אחד ואם יש לו אצטבא לפניה פותח כדרכו ואינו חושש. ופרק שני (דף ט"ו) בשבע אחרונות מוציאין את התיבה ברחובה של עיר וכו' והזקן שבהם אומר לפניהם דברי כבושין וכו' עמדו בתפלה וכו' ואומר לפניהם כ"ד ברכות י"ח שבכל יום ויום ומוסיף עוד שש ברכות. וכתב רבינו שבשחרית ומנחה היו מוסיפין אותן אע"פ שלא נתבאר בגמרא כיון שהזכירו סתם משמע שבכל התפלות מוסיפין אותן ולא בשחרית בלבד שאל"כ היה להם לפרש וכ"כ הרמב"ן ז"ל:

הלכה ח

עברו אלו ולא וכו'. פ"ק (י"ב:) משנה עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן ובבנין ובנטיעה ובאירוסין ובנשואין ובשאלת וכו' תנא בנין בנין של שמחה נטיעה נטיעה של שמחה איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו אי זו היא נטיעה של שמחה זה הנוטע אבורנקי של מלכים. ובהלכות ירושלמי הדא דתימא בבנין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו ע"כ. ומכאן למד רבינו דלאו חתנות ממש ולאו דוקא אבורנקי ממש אלא כיוצא בהן דהיינו ציור וכיור ונטיעות העשויות להריח ולהתענג:

וממעטין באירוסין וכו'. **כתב רבינו אא"כ לא קיים מצות פריה ורביה**. דבר ברור הוא שאינו מבטל מצוה גמורה. ובגמרא (דף י"א) אסור לאדם שישמש מטתו בשני רעבון תנא חשוכי בנים משמשין מטתן בשני רעבון:

וממעטין בשאלת שלום בין אדם וכו'. במשנה שם (דף י"ב. ודף י"ד:) בשאלת שלום שבין אדם לחבירו כבני אדם הנזופים למקום וכו'. ובגמ' ת"ר חברים אין ביניהם שאלת שלום ועם הארץ ששאל מחזירין לו בשפה רפה ובכובד ראש:

הלכה ט

תלמידי חכמים חוזרין וכו'. במשנה (דף י"ב:) היחידים חוזרין ומתענים עד שיצא ניסן ומפרש ניסן ניסן של תקופה. **וכתב רבינו אבל לא על הצבור** מפורש פ"ק (דף י"ד) ר"י נשיאה גזר י"ג תעניתא ולא איעני סבר למגזר טפי א"ל ר' אמי הרי אמרו אין מטריחין על הצבור יותר מדאי אר"י ל"ש אלא גשמים אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו:

וכשמתענין היחידים וכו'. זה ברור שם (דף י') שכל תענית שהוא של צבור יחידים מותרין בכל אלו ומפסיקין בר"ח וחנוכה ופורים:

יצא ניסן של וכו'. במשנה (דף י"ב:) יצא ניסן ולא ירדו גשמים הגשמים סימן קללה:

הלכה י

בד"א בא"י וכו'. זה ברור ומבואר בירוש' וגם נראה מן הגמ' שלנו (י"ד:). ובהשגות א"א על ההקדמה איני מודה לו וכו'. ודעת רבינו שכיון שאין הזמנים שוין מה לי להקדים מה לי לאחר:

הלכה יא

כל תענית שגוזרין הצבור בחוצה לארץ וכו'. פירקא קמא (דף י"ג:) אמר שמואל אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד. וכתב הרמב"ן ז"ל שהטעם מפני שאין נשיא בחוצה לארץ וגזרתן גזרת הדיוטות והרי הן כיחידים ואין יכולת בידם להשוות תעניותיהן לתענית צבור אלא הרי הן כיחידין ואינן מפסיקין בהן מבעוד יום ואינן אסורין אלא באכילה ושתיה ביום בלבד ומתוך הטעם הזה כתב שבחוצה לארץ כל יחיד ויחיד צריך קבלה בערבי תעניות אלו ואין נראה כן מדברי רבינו שכתב פ"א. **וכתב רבינו בארץ ישראל בלבד ובגלל המטר** לומר שבשאר הצרות אפילו בארץ ישראל אין להם חומר זה והטעם לדבריו שלא ראינו שהזכירו בהן בגמרא חומרות אלו ולפיכך מן הסתם הן מותרין וכ"נ מדברי רש"י ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל חלוק בזה ואומר שבשאר צרות יש בהן חומרות אלו. ומנהגנו כדברי רבינו:

פרק ד

הלכה ד

(א-ד)

בכל יום ויום משבעה תעניות אלו וכו'. ראש פ' סדר תעניות כיצד וכו'. (תענית ט"ו וט"ז) ובברייתא ובגמ' מבואר הסדר שהזכיר רבינו בפשיטות קרוב ללשון רבינו:

הלכה יז

(ה-יז)

ושליח צבור מתחיל וכו'. מדברי רבינו נראה שזכרונות ושופרות ואל ה' בצרתה לי ושאר המזמורים שהזכיר כולן נאמרים בבת אחת אחר ברכת סליחה ואין בהם חתימת ברכה וכ"נ מדברי רב שלום גאון ז"ל. אבל רש"י ז"ל והרמב"ן ז"ל והמפרשים האחרונים ראיתי שפירשו שכל אחד מהן נאמר בברכתו וחותם עליו. בברכה ראשונה הוא אומר פסוקי זכרונות וחותם בהן זוכר הנשכחות. בשניה אומר פסוקי שופרות וחותם שומע תרועה. בשלישית אומר אל ה' בצרתה לי וחותם שומע צעקה וכן בשאר. ונותנין טעם מפני מה נתיחד כל אחד מהם לחתימתו לפי שהוא דומה לו ואף לשון המשנה (דף ט"ו) מוכיח שכן הוא ואומר לפניהם כ"ד ברכות י"ח שבכל יום ומוסיף עליהם שש אלו הן זכרונות ושופרות. אל ה' בצרתה לי. אשא עיני אל ההרים. ממעמקים קראתיך ה'. תפלה לעני כי יעטוף. אלמא אלו הן הששׁ שהוא מוסיף. ואם כוונת רבינו היתה כן היה לו לבאר ודבריו צ"ע. עוד נראה לי מדברי רבינו שבגבולין אין תוקעין בסוף כל ברכה וברכה והוא ז"ל מפרש מ"ש במשנה (דף ט"ו:) לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית שהוא על התקיעות ועל עניית ברוך שם ומ"מ יש תקיעות בגבולין בתענית כמו שמוכיח כאן ובמסכת ר"ה (דף כ"ז) אלא שאינן על סדר ברכות זהו דעתו ז"ל. אבל יש מן האחרונים שפירשו שאף בגבולין תוקעין בסוף כל ברכה וברכה ואין הגבולין חלוקים מן המקדש לענין התקיעות אלא שבמקדש אחר שאומר חזן הכנסת לכהנים תקעו חוזר ואומר ש"צ מי שענה קודם שיתקעו וכמו שכתב רבינו. ובגבולין תוקעין מיד שאמר להם תקעו. וטעם חזרת מי שענה במקדש פירשו ז"ל לפי שהענייה במקדש היא ברוך שם ונראית כברכה בפני עצמה ואילו לא היו חוזרין מי שענה היה נראה שהתקיעות אינן באות על הברכות אלא על ברוך שם לכך התקינו שיחזור מי שענה ואח"כ יתקעו אבל בגבולין אין העניה אלא אמן בלבד ולזה לא הוצרכו לחזור מי שענה, אלו דבריהם ז"ל ולדברי הכל מבואר הוא שאין תוקעין בגבולין בחצוצרות ושופר כנזכר פ"א:

הלכה יח

שבע תעניות וכו'. מפורש שם בגמרא (תענית דף ט"ז) שיוצאין לבית הקברות ומפרש רבינו שהוא אחר תפלה ופשוט הוא:

ובכל תענית וכו'. מפורש בפרק בשלשה פרקים (תענית דף כ"ו) שיש נעילה בתענית ופירש הראב"ד ז"ל דבכל תענית צבור קאמר בין בראשונות בין באחרונות דאי

באחרונות בדוקא הוה ליה למתני במה אלו יתרות על הראשונות ואף בזמן הזה הדין כך וזה דעת רבינו אף על פי שלא נהגו כן הוא עיקר:

הלכה יט

ירדו להם וכו'. סברת ר' יהודה בברייתא פ' סדר תעניות האמור (דף כ"ה:) והלכתא כוותיה דר"י כמו שמבואר בהלכות:

פרק ה

הלכה ג

(א-ג)

יש שם וכו' ואלו הן יום ג' בתשרי וכו'. ארבעת ימי הצומות האלו מפורשים בראש השנה פ"ק (י"ח:) וחמשה דברים שאירעו בי"ז בתמוז וחמשה שאירעו בתשעה באב כולן מפורשין במשנה בפ' בג' פרקים בשנה (תעניות כ"ו):

הלכה ד

וארבעת ימי וכו' צום הרביעי זה י"ז בתמוז וכו'. זו סברת ר"ע שם פ"ק דר"ה (י"ח:) שהוא מפרש הכתוב על סדר חדשים וכן הלכה:

הלכה ה

ונהגו כל ישראל וכו'. תלה רבינו ענינן במנהג לפי שנתבאר בגמרא שם שבזמן שיש שלום דהיינו לכשיבנה בהמ"ק הן לששון ולשמחה אין שלום ואין גזרה ידועה על כל ישראל רצו מתענין רצו אין מתענין חוץ מתענית תשעה באב הואיל ונכפלו בו צרות. ועכשיו נהגו הכל כמ"ש רבינו והרי הן חובה על כל ישראל עד שיבנה בהמ"ק:

ובשלשה עשר וכו'. תענית זה לא נזכר בגמרא אבל נהגו בו ואמרו קצת מפרשים שמ"ש פ"ק דמגילה (דף ב') זמן קהלה לכל היא ר"ל זמן תענית שנקהלו הכל בשושן בי"ג באדר להתענות עם מרדכי ואסתר ועל זה סמכו להתענות:

ואם חל י"ג באדר וכו'. גם זה פשוט והטעם שא"א לאחרו עד יום א' לפי שהוא פורים וכן אין מתענין בע"ש מפני כבוד השבת ואע"פ שנפסקה הלכה בתענית שחל להיות בע"ש מתענה ומשלים כמו שיתבאר בסמוך דוקא כשבא זמנו הקבוע לו בע"ש אבל כשהוא נדחה מזמנו אין קובעין אותו בע"ש וכן מפורש בתשובת הגאונים ז"ל:

אבל אחד מן וכו'. פ"ק דמגילה (דף ה') תשעה באב מאחרים ולא מקדימין ובגמרא משום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן וממילא דה"ה לשאר תעניות:

חל להיות וכו'. כך נפסקה הלכה בעירובין פ' בכל מערבין (עירובין דף מ"א) הלכתא מתענה ומשלים. וכתב הראב"ד ז"ל שלא אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות ע"כ דבריו:

ובכל הצומות וכו' תפלת נעילה. פרק מקום שנהגו (פסחים נ"ד:) מבואר שאין נעילה בט"ב וה"ה לשאר. והתרועה דבר פשוט הוא שאינה נוהגת בהן. **ומ"ש שקורין ויחל כן** נהגו חוץ מתשעה באב שקורין כי תוליד בנים בשחרית וכבר נתבאר בדברי רבינו פי"ג מה' תפלה:

ובכולן אוכלין וכו'. כתב הרמב"ן שמעיקר הדין כולן שוין בלילה וביום אלא כיון שנתבאר בשאר צומות חוץ מט"ב רצו מתענין רצו אין מתענין מאי דנהוג נהוג מאי דלא נהוג לא נהוג ועשו אותן כתענית יחידים אלו דבריו והמנהג פשוט הוא:

הלכה ו

משנכנס אב ממעטין וכו'. משנה פרק בג' פרקים (תעניות כ"ו:) משנכנס אב ממעטין בשמחה שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת ובגמ' (דף כ"ט:) א"ר נחמן לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר ורב ששת אמר אפילו לכבס ולהניח אסור ואיתותב ר"נ מדתניא אסור לכבס לפני תשעה באב אפילו להניח לאחר ט' באב וגיהוץ שלנו ככבוס שלהם וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ, עוד שם אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אבל אסור ללבשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה ע"כ בגמ', והעולה מכל זה הוא שאסור ללבוש אפילו כלי פשתן מכובסין עד התענית אבל לכבס כדי להניח כולן אסורין חוץ מכלי פשתן. והרמב"ן ז"ל הוסיף להתיר כבוס שלנו אפילו בכלי צמר כדי להניח ורבינו לא כתב בזה שום היתר לפי שנהגו להחמיר ולא כתב מה שאמרו ובה' מותרין לפי שענינו כשחל ט' באב להיות בע"ש ובזמננו אינו חל כדי שלא יבא יום ערבה בשבת ולכשיבנה ב"ה ונקדש ע"פ הראיה יהיה ט' באב לששון. ודע שאחר התענית אפילו ללבוש מותר וכן מסקנת הגמ' ומבואר בלשון רבינו שכתב עד התענית:

וכבר נהגו כל ישראל וכו'. המנהג הזה לא פשט בארצות אלו לענין אכילת בשר שאין נמנעין אלא ערב התענית אבל אין נכנסין למרחץ ודבר ברור הוא שבדין גמור אפי' ערב תשעה באב מותרין לרחוץ:

הלכה ז

תשעה באב ללילו כיומו לכל דבר וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות ועיקר בפסחים פ' מקום שנהגו (פסחים דף נ"ד:) ושם נתבאר שבין השמשות שלו אסור ואע"ג דספיקא דרבנן הוא בכי האי ספק אזלינן לחומרא כדאיתא התם ומכאן למד הרמב"ן ז"ל שאין לתשעה באב תוספת מבע"י כמו שיש ליום הכפורים שאם היה לו תוספת לא היה צורך לומר שבין השמשות שלו אסור שהרי תוספת מבעוד יום הוא ודבר ברור הוא:

ולא יאכל בשר וכו'. משנה פ' בג' פרקים (תעניות כ"ו:) לא יאכל שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין ומפורש בגמרא (דף ל') שאינו אסור אלא בסעודה המפסיק בה והוא שתהיה מו' שעות ולמעלה וכמ"ש רבינו וכן מפורש שם שאוכל הוא בשר מליח כל זמן שהוא כשלמים, פי' שנשתהא במלח יותר משיעור שני ימים ולילה אחד וכן שותה הוא יין מגתו והוא כל שלשה ימים הכל כדברי רבינו. והעלה הרמב"ן ז"ל שפירוש ב' תבשילין הם אפילו ממין אחד של ירק או קטנית והוא שיהיו ב' מיני תבשילין אבל ב' מינין בקדרה אחת מותרין וכן כל מיני פירות חיין מותרין ללפת בהן את הפת וסעודה המפסיק בה כל שאינו עתיד לסעוד סעודה אחרת של קביעות אע"פ שדעתו לאכול עראי לא כאלה שבטנם בטן רשעים אוכלין בשר ומשתכרין ביין ואח"כ אוכלין עראי כדי להפסיק באכילה שאין בה בשר ויין:

הלכה ח

וערב תשעה באב וכו'. ברייתא (שם דף כ"ט:):

הלכה ט

אבל חסידים וכו'. (דף ל"א) אמר רב כך היה מנהגו של ר"י ב"ר אלעאי ערב ט' באב מביאין לו פת חרבה במלח ושורה אותה במים ויושב בין תנור וכירים ואוכלה ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו ע"כ:

הלכה י

עוברות ומיניקות וכו'. מימרא פ' מקום שנהגו (פסחים נ"ד:) וכתב הרמב"ן ז"ל אלא מיהו חיה כל ל' וכן חולה שהוא צריך מאכילין אותן וא"צ אומד דבמקום חולי לא גזור רבנן עכ"ל. ודבר פשוט הוא שאם תמצא לומר שאין מאכילין אלא במקום סכנה למה להו למימר עוברות ומיניקות מתענות השתא חולה שאין בו סכנה מתענה אלו לא כ"ש אלא ודאי לא החמירו במקום חולי. וכן נ"ל לדקדק מכאן שעוברות ומיניקות פטורות מלהתענות בג' צומות אחרים שלא החמירו עליהן אלא בט' באב בלבד:

ואסור ברחיצה וכו'. שם ונכתב בהלכות בפ' בשלשה פרקים:

ואסור בסיכה וכו' של תענוג וכו'. ברייתא שם (תענית ל') אסור בסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ופי' רבינו בסיכה של תענוג ודבר ברור הוא דלא עדיף מיום הכפורים וכן הדין לרחיצה שמותר ביום הכפורים:

ומקום שנהגו וכו'. משנה פרק מקום שנהגו (פסחים דף נ"ד:) סתם משנה:

ואמרו חכמים ז"ל וכו'. סברת דברי רבי עקיבא בברייתא פרק בשלשה פרקים בשנה (תענית דף ל'):

הלכה יא

תלמידי חכמים אין וכו'. תוספתא אין שאלת שלום לחברים בתשעה באב ולהדיוטות בשפה רפה. פי' משיבין את ההדיוטות בשפה רפה וכן אמרו בירושלמי:

ואסור לקרות וכו'. דברי ר' יהודה בברייתא שם (תענית ל') והלכה כמותו ומ"מ כתב הרמב"ן ז"ל שאומר סדר היום פרשת התמיד ואיזהו מקומן וכל הסדר כדרכו ואינו חושש:

ומקצת החכמים נוהגין וכו'. פירוש סברת רבינו הוא שרשאי אדם להניח תפילין בט' באב והרי הוא בזה כשאר הימים אלא שמקצת החכמים נהגו שלא להניחם שאם היה דעתו ז"ל שאסור להניחם לא היה כותב כן אלא דעתו הוא כמ"ש וכן הוא עיקר. ואע"פ ששנינו בברייתא כל מצות שנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב אסור ברחיצה וכו' לאו כלל גמור הוא אלא כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט והן הן הדברים שנפרטו בברייתא רחיצה וסיכה ושאר הדברים תדע דלאו כלל הוא שהרי אין לנו כפיית המטה בתשעה באב וכן מפורש שם בגמ'. ויש מי שפי' שהוא כלל לכל מצות ל"ת הנוהגות באבל ואע"פ כן אין תפילין בכלל לפי שאפילו אבל אינו אסור בהן אלא ביום ראשון ולא אמרו אלא מה שנוהג באבל כל שבעה וכן העלה הרמב"ן ז"ל:

הלכה יג

(יב-יג)

משחרב בית המקדש תקנו וכו' עד וכן גזרו שלא לנגן. הוא בבבא בתרא פרק חזקת הבתים (בבא בתרא ס':) והובא בהלכות פרק בג' פרקים:

הלכה יד

וכן גזרו שלא לנגן בכלי וכו'. פרק אחרון דסוטה (דף מ"ח) ובפ"ק דגטין (דף ז') זמרא מנא לן דאסור ואסיקו דאפילו זמרא דפומא אסור:

וכבר נהגו כל ישראל וכו'. כן כתב רבינו האיי גאון ז"ל האי דאמרינן זמרא דפומא אסור ה"מ כגון נגינות של אהבה שבין אדם לחברו ולשבח יפה ביפיו אבל שירות ותושבחות

וזכרון חסדים של הקב"ה מנהג כל ישראל לאמרן בבית חתונה ובבית המשתאות בקול נגינות ובקול שמחה:

הלכה טו

ואח"כ גזרו על עטרות וכו'. שם (סוטה דף מ"ט.) משנה גזרו על עטרות חתנים והלכה כלוי דבכל דבר אפילו של קנים ושל חילת אסור. ופי' דוקא חתנים שהוא זמן שמחה אבל שאר בני אדם מותרין בכולן וכ"כ ז"ל:

וכן גזרו על עטרות של כלה וכו'. שם במשנה ועל עטרות כלות ופירשו בגמ' מאי נינהו אר"י עיר של זהב. והעלה הרמב"ן ז"ל דלאו דוקא עיר של זהב אלא כל שהיא של כסף או של זהב אסורה ולפי שדרכן היה בכך הזכירו עיר של זהב. ויש לזה ראיה וזהו שכתב רבינו של כסף או זהב ועיקר ואף אלו אינן אסורות אלא לכלות אבל לשאר נשים מותרות:

הלכה טז

מי שראה ערי יהודה בחורבנם אומר ערי קדשך היו מדבר וקורע וכו'. במועד קטן בפ' ואלו מגלחין (מועד קטן דף כ"ו) א"ר אלעזר הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר ערי קדשך היו וגו' ירושלים בחורבנה אומר ירושלים מדבר היתה וגו' בית המקדש בחורבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו וגו' וקורע על המקדש ומוסיף על ירושלים כשפגע במקדש תחלה ואם פגע בירושלים תחלה קורע על ירושלים בפני עצמה ועל המקדש בפ"ע. וכתב הרמב"ן ז"ל אני תמה כיון דקתני על ערי יהודה בחורבנם קורע מה צורך לומר בירושלים בחורבנה והלא בכלל היתה, וי"ל שאם קרע בערי יהודה חוזר וקורע על ירושלים שאילו בשאר ערי יהודה קרע על אחת מהן אינו קורע על השניה וקורע על ערי יהודה בפני עצמן ועל ירושלים קורע אחר בפ"ע ואם קרע על ירושלים תחלה אינו קורע על שאר ערי יהודה שכבר קרע לקדושה שבכולה, עכ"ל:

הלכה יז

כל הקרעים האלו כולן בידו מעומד וכו'. שם ואלו קרעים שאין מתאחין הקורע על אביו ואמו ועל רבו וכו' ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים, ודעת רבינו שבכל אלו הדברים הם שוים קרעים אלו וכשם שעל אביו ואמו הם ביד ועד שמגלה את לבו הוא הדין לאלו. ובהשגות אמר אברהם לא נראה כן מן הגמ' שהרי שנו בתוספתא לא השוו לאביו ולאמו אלא לאיחוי בלבד אבל בכלי וכל הבגדים שעליו עד שיגלה את לבו לא השוו, עכ"ל. ואף דעת הרמב"ן ז"ל נראה כן ופ"ט מהלכות אבל יתבאר:

הלכה יח

היה הולך ובא לירושלים הולך ובא וכו'. ירושלמי שמעון קמטרא שאל לר' אבא בגין דאנא חמר וסליקנא לירושלים בכל שעה א"ל תוך ל' אין אתה צריך לקרוע לאחר ל' יום אתה צריך לקרוע ע"כ:

הלכה יט

כל הצומות האלו עתידים ליבטל וכו'. **שנאמר יהיה לבית יהודה לששון וכו'**. **והאמת והשלום אהבו**: סליק הלכות תעניות